
Téma: Kritická racionalita Hanse Alberta mezi teorií a praxí

Úvodní slovo

Sté výročí narození Hanse Alberta v roce 2021 i jeho nedávné úmrtí v roce 2023 nás přivádí k reflexi díla, které zanechalo významnou stopu nejen ve filosofii, ale také v sociologii, ekonomii, filosofii náboženství a obecně pak v debatách o povaze moderní racionality. Hans Albert (1921–2023) byl jedním z nejpřesvědčivějších interpretů *kritického racionalismu*, který v návaznosti na Karla Poppera rozvinul ve svébytný metodologický a epistemologický projekt. Jeho životní dílo spojuje důsledný *fallibilismus*, *realistické* pojetí poznání a neustálý důraz na to, že filosofie nesmí zůstat uzavřená ve svých teoretických konstrukcích, nýbrž má vždy směřovat k *lidské praxi*.

Albertův přístup se od Popperova v mnohém odlišuje, neboť zatímco Popper od počátku zdůrazňoval možnost odlišení mezi vědeckými a metafyzickými výpověďmi, Albert se programově snažil spíše *přemostit propasti* mezi disciplínami a ukázat, že při řešení filosofických otázek týkajících se lidského poznání a jednání nelze zcela vyloučit ani metafyzické předpoklady, ani výsledky empirických věd. Jeho kritický racionalismus se proto profiluje jako systematický *návrh řešení problémů*, který k objasnění procesů poznání využívá metafyziku jako heuristiku pro tvorbu hypotéz, logiku jako nástroj jejich kritického formálního přezkoumání a výsledky přírodních a společenských věd jako oblast skutečnosti, na níž mohou tyto hypotézy doslova „ztroskotat“.

Monotematický blok, který nyní předkládáme čtenářstvu, se snaží ukázat různorodé tváře Albertova odkazu. V překladu Otakara A. Fundy jej otevírají dva Albertovy vlastní texty. V prvním předkládá svou verzi kritického racionalismu a zdůrazňuje nezbytnost neustálé revize našich poznatků i metod. Druhý pak vysvětluje Albertův vlastní přístup k řešení otázky vztahu filosofie a lidské praxe, což je téma, které pro něj bylo celoživotně důležité.

Na tyto texty navazují tři odborné studie české provenience. Jitka Paitlová ve stati „Hans Albert a kritická racionalita: od myšlení k praxi“ systematicky rozlišuje jednotlivé dimenze Albertova pojetí racionality – od teorie poznání přes vědu a etiku až po otázku smyslu života. Ukazuje, že kritická racionalita není pouze metodologickou zásadou, ale také praktickou orientací, která může člověku

tváří v tvář neustálé nejistotě paradoxně poskytnout smysluplnou oporu. Vladimír Havlík se v příspěvku „Hans Albert, Münchhausenovo trilema a bootstrapová racionalita“ soustředí na slavné Münchhausenovo trilema, jímž Albert ilustroval neřešitelnost požadavku konečného zdůvodnění poznání. Havlík analyzuje, jak tento koncept proměnil debatu o zdůvodnění, a zkoumá, zda jej lze rozšířit o evolučně-epistemologickou perspektivu. Josef Moural pak v recenzní studii „Ke korespondenci Hanse Alberta a Karla Poppera“ přibližuje méně známou, avšak inspirativní kapitolu intelektuálních dějin: výměnu podnětných dopisů mezi Albertem a Popperem. V jejím světle vystává Albertův *Traktát o kritickém rozumu* nejen jako filosofické dílo, nýbrž nadto i jako součást širší snahy o boj proti iracionalismu a o uchování odkazu moderního osvícenství.

Předkládaný monotematický blok tak nabízí nejen vhled do originálních textů Hanse Alberta, ale i do diskuse, která jeho myšlenky zasazuje do nových souvislostí a ukazuje, že zůstávají inspirativní i dnes. Připomínáme si tím filosofa, jenž chápal kritickou racionalitu nikoli jako uzavřený systém, ale jako otevřený přístup k myšlení a jednání, který je třeba neustále testovat, opravovat a inovovat. Ačkoli je kritická racionalita na jedné straně sama omezena permanentní nejistotou, což ji zároveň chrání před dogmatismem, na straně druhé se nezastaví před žádným problémem a je aplikovatelná v jakékoli oblasti lidského poznání i praxe.

Jitka Paitlová

Hostující editorka monotematického bloku

Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni

paitlova@kfi.zcu.cz